

Láncszemek*

Frigyes Karinthy

Dünyanın esasında belirli bir doğrultuya kenetlenmiş şekilde evrimleşip evrimleşmediğini veya tüm evrenin ebediyetin tekerrürü olarak sadece tekrar eden bir ritmin oyunu olup olmadığını hararetle bir şekilde tartışıyoruz. “Mühim bir öneme sahip bir şeyler olmalı.” dedim tartışmanın ortasında, “Gerçekten sadece yeni bir şekilde nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum, kendimi tekrar etmekten nefret ediyorum.”

Şu şekilde ifade edeyim: Dünya gezegeni hiçbir zaman şimdiki kadar küçük olmamıştı. Dünya çekti küçüldü- elbette nispetten- hem fiziksel ve hem de sözlü iletişimin hızlanan nabızı sonucunda. Daha önce de bu konu açılmıştı; ancak cidden daha önce hiç bu şekilde ifade etmemiştik. Dünya üzerindeki herhangi biri, benim arzumla ya da bir başkasının arzusu ile, birkaç dakika içinde ne düşündüğümü ya da yaptığımı ve ne istediğimi ya da ne yapmak istediğimi öğrenebileceği gerçeği hakkında daha önce hiç konuşmamıştık. Eğer kendimi bu gerçeğe inandırmak istersem: bir kaç gün içinde -Hokus pokus!- dilediğim yerde olabilirim.

Şu anda bir periler diyarında yaşıyoruz. Bu diyar ile ilgili tek ve birazcık moral bozucu olan şey ise gerçek dünyadan hiç olmadığı kadar küçük olmasıdır.

Chesterton minik ve samimi, küçük bir evreni övdü ve Kosmos’u çok büyük bir şey olarak betimlemeyi ahmakça buldu. Sanıyorum bu fikir çağımız için olağandışıdır. Chesterton teknolojiyi ve evrimi reddederken hayalini kurduğu periler diyarının ancak şiddetle karşı çıktığı bilimsel devrim ile birlikte gelebileceğini en nihayetinde kabul etmek zorunda kaldı.

*Zincirler, 1929, Türkçeye Çeviren: Burak Polat

Her şey geri döner ve kendini yeniler. Şimdinin farkı sadece bu geri dönüşlerin, daha önce duyulmamış bir şekilde hem zamanda hem de mekânda oranlarının artmış olmasıdır. Şu anda fikirlerim yer kürenin çevresini dakikalar içerisinde kuşatabilir. Sanıyorum, Dünya tarihinin tüm pasajları bir kaç sene içerisinde tükenecek.

Bu düşünce zincirlerinden bir şeyler çıkmalı. Ah keşke ne olduğunu bilseydim! (Sanki tüm bunların cevabını biliyordum, fakat ne olduğunu unuttum veya şüpheye yenik düştüm. Belki de gerçeğe çok yakındım. Kuzey kutbunda, derler ki pusula kontrolden çıkar, gösterge daireler çizip durur. Görünen o ki aynı şey Tanrı'ya çok yaklaştığımızda inançlarımıza da oluyor.)

Bu tartışmadan büyüleyici bir oyun gelişti. İçimizden biri Dünya nüfusunun daha önce hiç olmadığı kadar birbirine yakın olduğunu ispatlamak için birazdan açıklayacağım deneyi uygulamamızı önerdi. Dünya yerlisi milyarlar arasından birini seçmemizi istedi- herhangi biri, herhangi bir yerden. Beş kişiden daha fazlasını kullanmadan, her biri bir diğerrinin tanıdığı olacak şekilde, bu seçilmiş kişiye tanıdıklardan kurulan bu ağ dışında başka kimseyi kullanmadan temasa geçebileceğini iddia etti. Misal, "Bakın, siz A. B.'yi tanıyorsunuz, lütfen ona arkadaşı C. D.'ye ulaşmasını söyleyin, böylelikle oda tanıdığı ..., vesaire".

"İlginç fikir!" - dedi birimiz - "Hadi deneyelim. Selma Lagerlöf¹ ile nasıl temasa geçebilirsin?"

"Tamam, Selma Lagerlöf,", oyunu ortaya atan cevapladı, "Daha kolay biri olamazdı." iki saniye içerisinde cevabı çarçabuk verdi: "Selma Lagerlöf Nobel Edebiyat Ödülü'nü daha yeni kazandı, o halde İsveç Kral'ı Gustav ile tanışmış olmalı, sonuçta ödülü ona o verdi. Ve Kral Gustav'ın tenis oynamaya olan düşkünlüğü malumunuz,

1. 1909'da Nobel Edebiyat Ödülü almış olan İsveçli yazar Selma Lagerlöf (1858-1940) İsveç romantizmine mistik bir ahenk ile yeniden can veren bir şampiyon. Ayrıca çocuklar için romanlar yazar.

bildiğiniz üzere uluslararası tenis turnuvalarına bizzat katılır. Bay Kehriling² ile oynamışlığı vardır, o halde tanışıyor olmalılar. Ben de bizzat Kehriling'i yakinen tanırım." (İddiayı ortaya atan gerçekten iyi bir tenis oyuncusuydu.) ~ "Bu seferlik tek ihtiyacımız olan beş zincirin sadece iki halkası oldu. Buna şaşmamalı çünkü ünlü olan birini veya kamuya mal olmuş birini bulmak sıradan, önemsiz birine ulaşmaya kıyasla çok daha kolaydır. Hadi ama, bana ulaşması daha zor birini bulun!"

Ben çok daha zor bir problem önerdim: Ford Motor'da çalışan anonim bir perçin ustası ile benim aramdaki zinciri bulmak- ve bunu ben dört adımda çözdüm. İşçi ustabaşını tanıyor, o da Bay Ford'u tanıyor olmalı, o da Hearst yayınevi imparatorluğunun genel müdürü ile tenis oynuyor olmalı. Yakın dostum Arpad Pasztor, Hearst yayınevinin genel müdürü ile daha yeni dostluk kurdu. Tek bir sözüm ile arkadaşım Hearst yayıncılığın genel müdürüne Ford ile temas kurarak ustabaşından işçiye benim için yeni bir otomobil üretmesi emrini vermesini isteyebilir, hem ihtiyacım da var.

Ve oyun bu şekilde sürüp gitti. Arkadaşımız sonuna kadar haklıydı: hiçbirimiz gezegenden birine ulaşmak için oluşan tanıdıklar zincirinde beş halkadan daha fazlasına ihtiyaç duymadık.

Ve bu bizi başka bir soruya getiriyor: Daha önce insanlık tarihinde bunun imkânsız olduğu bir zaman hiç var mıydı? Misal, Jul Sezar popüler bir figürdü, ama aklına o dönemlerde Amerika'da yaşayan Mayalı veya Aztekli bir

2. Béla Kehriling (1891-1937) futbol, ping-pong ve tenis dallarında meşhur bir Macar sporcudur. Tenis dalında 1923'de Gothenberg İsveç'de hem açık hem salon turnuvalarını kazanmıştır; ayrıca Wimbledon çiftlerde üçüncülük almıştır. Ayrıca futbol ve buz hokeyi de oynamıştır.

kabilenin rahibi ile iletişime geçmeyi koysaydı, başaramazdı - beş adımda değil, yüzlerce adımda bile başaramazdı. Avrupalıların o günlerde Amerika ve yerlileri hakkında bildikleri bugün bizim Mars ve yerlileri hakkında bildiklerimizden çok daha az.

Yani burada bir şeyler oluyor, ritimlerin ve dalgaların ötesinde bir büzülme ve büyüme süreci. Bir şeyler bütünleşiyor, boyut olarak küçülüyor, aynı anda ise bir şeyler de dışarı doğru akıyor ve büyüyor. Bunca ilerleme ve materyal büyüme nasıl olabilir de milyonlarca yıl önce primitif bir insanın nöronlarında ışıyan küçük parıldayan bir zerrecik ile başladı? Ve şu anda nasıl olabiliyor da bu sürekli büyümenin tüm fiziksel dünyayı küle dönüştürecek boğucu kudreti var? Güç maddeyi ele geçirebilir mi, ki ruh bedene kıyasla daha kuvvetli hakikat oluştursun, ki hayat hayatın kendisini yaşatacak anlama sahip olsun, ki yaşam ölümü atlatırken iyi kötüye karşı galip gelsin, ki Tanrı, en nihayetinde, Şeytandan daha güçlü olsun?

Utanarak itiraf ediyorum ki -sonuçta aptalca gözükeceğinden- zaman zaman kendimi iyi bağlantılanmış oyunumuzu sadece insanlar ile değil nesneler ile de oynarken buluyorum. Açıkçası oyunda epey iyi olmaya başladım. Elbette, işe yaramaz bir oyun ancak sanıyorum ki bağımlısı oldum; aynı tüm parasını kaybetmiş olan fasulyesine oynayan ve gerçek bir kazanç şansı olmasa da sadece oyun sonunda çıkacak kartları görmek için oynamaya devam eden bir kumarbaz gibi. Sürekli içimi tıkırdatan garip zihin oyunu şu şekilde ilerliyor: Nasıl zinciri tamamlarım üç, dört veya en fazla beş halkayla, ıvır zıvırla, gündelik yaşamın şeyleriyle. Nasıl bir fenomeni bir diğeri ile bağlayabilirim? Nasıl görelî ve geçici olan ile sabit, kalıcı şeyleri birleştirebilirim- nasıl parça ile bütünü bağlayabilirim?

Sadece yaşamak, keyif almak ve sadece önemli şeyleri fark etmek güzel olurdu: ne çok zevk veya acı verirlerdi bana. Ah, mümkün değil. Umuyorum ki bu oyun bana gülümseyenlerin veya bana saldıranların gözünde başka bir şeyler bulmama yardım eder, bir dürtünün ötesinde

seveni yakınlaştıran diğerini uzaklaştıran bir şeyler. Biri beni seviyor, bir diğeri nefret ediyor. Neden? Neden sevgi, neden nefret?

Birbirini anlamayan iki insan var, ama ikisini de anlamam gerekir. Nasıl? Oğlum diğerk odada ağlarken adamın biri de sokakta üzüm satıyor. Yüz elli bin kişilik bir kalabalık Dempsey maçını izlerken bir tanıdığımın karısı onu aldattı. Romain Roland^{3'}ın son romanı büyük sükse yaptı, dostum C Bay A hakkındaki fikrini değıştirirken, mini mini bir kuş dondu, pencereme kondu. Nasıl biri bu rastlantısal şeyler arasında, felsefe ile otuz cilt doldurmadan, sadece akla uygun varsayımlar yaparak ilişki zincirleri inşa edebilir? Zincir bir madde ile başlıyor, son halka ise yönlendiriyor bana, her şeyin kaynağına.

Pekâlâ, şu an bu satırları yazdığım kahve dükkanındaki masama gelen aynı şu beyefendiyi ele alalım. Bana doğru yürüdü ve değersiz, önemsiz sorunu ile düşüncelerimi yarıda kesti ve bana ne diyeceğimi unutturdu. Neden buraya gelmişti ve beni neden rahatsız etti? Birinci halka: metin yazarken bulduğu insanları pek düşünmüyor. İkinci halka: bu dünya metin yazmaya çeyrek asır önceki kadar bile değerk vermiyor. 19. yüzyılın sonuna imzalarını atan ünlü dünya görüşleri ve düşünceleri bugün fayda etmiyor. Şimdi bizler entelekti hafife alıyoruz. Üçüncü halka: Bu hafife alış bugün Avrupa'yı saran histeri, korku ve dehşetin kaynağıdır. Ve böylelikle dördüncü halka: Dünyanın düzeni yok edildi.

Pekâlâ, haydi bir Yeni Dünya Düzeni çıksın ortaya! Haydi dünyanın yeni Mesihi gelsin! Haydi evrenin Tanrısı kendini göstere sin bir kere daha yanan bir çalıda! Haydi barış olsun, haydi savaş olsun, haydi devrimler olsun ve böylelikle -ve işte karşınızda beşinci halka- biri beni rahatsız etmeye cüret edemesin, oynarken, hayal gücümün üç hayaletini özgür bırakırken, düşünürken!

3. Romain Roland, meşhur Fransız yazar, 1866 ile 1944 yılları arasında yaşamıştır. 1915'de Nobel Edebiyat Ödülünü almıştır. Neredeyse tüm eserleri Selma Lagerlöf'inkiler gibi Macarcaya çevrilmiştir.